

GEVLEKT HERTSHOOI INHEEMS IN ZUID-LIMBURG

J. Cortenraad, Heerderweg 86h, 6224 LH Maastricht

Gevlekt hertshooi (*Hypericum maculatum*) is een plant die in Nederland slechts tweemaal eerder is aangetroffen. In 1991 zijn een tiental groeiplaatsen van deze plant ontdekt in de omgeving van de Vijlenerbossen. Daarmee is duidelijk geworden dat Gevlekt hertshooi in elk geval in het zuidoosten van Limburg inheems is.

KANTIG EN GEVLEKT HERTSHOOI

De belangrijkste reden voor het onopgemerkt blijven van Gevlekt hertshooi is gelegen in het feit dat het sterk lijkt op Kantig hertshooi (*H. dubium*), een in heel Zuid-Limburg vrij algemene plant. Dit Kantig hertshooi wordt in de literatuur soms als een ondersoort van Gevlekt hertshooi gezien en heet dan *H. maculatum* subsp. *obtusiusculum*. Kantig hertshooi is een soort met een voornamelijk Westeuropees areaal die tot in Bohemen en Neder-Oostenrijk voorkomt maar naar het oosten snel zeldzaam wordt. Merkwaardigerwijs is Kantig hertshooi echter alleen in de oostelijke helft van Nederland en België vrij algemeen, en zeldzaam tot zeer zeldzaam in West-Belgie, Midden-, West- en Noord-Nederland (VAN ROMPAEY & DELVOSALLE, 1979; VAN DER MEIJDEN *et al.*, 1989) Ze mijdt klaarblijkelijk de laagstgelegen gebieden en komt hierin overeen met het eveneens vooral in West-Europa voorkomende Fraai hertshooi (*H. pulchrum*).

Gevlekt hertshooi is te vinden in Midden-, Noord- en Oost-Europa. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in het overgrote deel van Duitsland Gevlekt hertshooi aanzienlijk frequenter optreedt dan Kantig hertshooi. Daarnaast is de plant ook in de hoge Ardennen regelmatig aan te treffen. Ook Gevlekt hertshooi mijdt laaggelegen gebieden; de plant vertoont zelfs een duidelijke voorkeur voor hoger gelegen gebieden als middelgebergten.

Tabel 1 geeft de voornaamste morfologische verschillen tussen Kantig en Gevlekt herts-

hooi weer. De figuren 1A-1D en 2A-2D illustreren deze verschillen. De lengteverhouding tussen het bovenste deel van de stengel dat zijtakken draagt en het onderste, onvertakte deel van de stengel, moet steeds onderzocht worden aan normaal ontwikkelde planten. Met name ondermaatse exemplaren van beide soorten zijn vaak weinig vertakt. Door dit verschil in vertakking en de scherpere hoek die de zijtakken maken met de hoofdas is een exemplaar van Gevlekt hertshooi een aanzienlijk smallere en compactere verschijning dan de wijd vertakte en daarvoor bredere exemplaren van Kantig hertshooi. De meeste Herts-hooisoorten bezitten op stengel-, kelk- en/of kroonbladen zwarte punt- of lijnvormige klieren. Daarnaast bezitten veel soorten lichtgekleurde klieren. Voor de onderscheiding van Gevlekt en Kantig hertshooi zijn de klieren op kelk- en kroon-

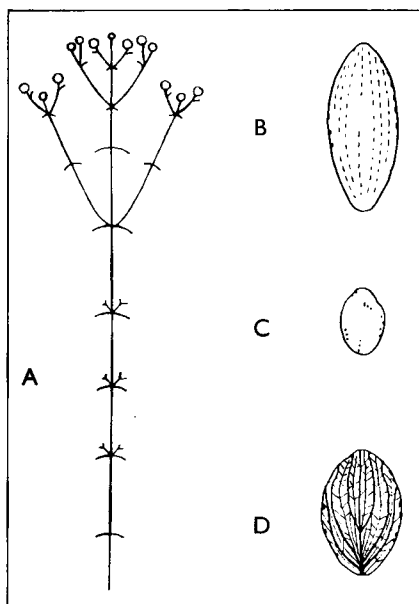
bladen van groot belang. Een enkele keer zijn de donkere klieren bij beide soorten schaars. Het is dan zaak om meerdere bloemen te onderzoeken. Ook de vorm van de kelkbladen is van betekenis. Bij Kantig hertshooi kan het soms nuttig zijn om aan dezelfde kelk meerdere slippen te onderzoeken op de aard van de insnijding aan de rand. De breedte van de verschillende kelkslippen bij Kantig hertshooi is variabel; vaak vindt men twee smalle en drie wat bredere kelkslippen. Op zijn minst zijn deze smalle slippen altijd duidelijk getand, meestal vertonen alle kelkslippen enigerlei tanding. De nervatuur van het blad is het best met doorvallend licht te bekijken. Dit kan met het blote oog. Daarbij is het nuttig om ter vergelijking over een (gedroogd) blad van een met zekerheid als Kantig hertshooi gedetermineerde plant te beschikken. Bij vergelijking van bladen uit het midden van de stengels is het verschil in dichtheid van de nervatuur duidelijk.

VIND- EN STAND-PLAATSEN

In Nederland zijn van Gevlekt hertshooi met zekerheid twee vondsten bekend. De eerste

TABEL 1. Morfologische verschillen tussen Gevlekt en Kantig hertshooi.

	Gevlekt hertshooi	Kantig hertshooi
Kroonbladen (aan beide zijden) en kelkbladen	Bezeten met talrijke zwarte, puntvormige klieren. Meestal tevens met een aantal zwarte en lichte, korte, lijnvormige klieren.	Bezeten met een vrij gering aantal zeer lange zwarte en lichte lijnvormige klieren. Daarnaast met een klein aantal zwarte, puntvormige klieren.
Kelkbladen	Breed eirond tot elliptisch. Vooraan afgerond, gaafrandig tot iets gegolfd.	Langwerpig, soms eirond/lancetvormig, stomp of spits. De top onregelmatig getand.
Stengel	Alleen in het bovenste derde deel vertakt. Aantal zijtakken gering (2-10)	Vanaf het midden vertakt. Aantal zijtakken groot (6-20)
Blad	Dichtmazige nervatuur	Losmazige nervatuur

FIGUUR 1. *Habitus* (A), *kroonblad* (B), *kelkblad* (C) en *stengelblad* (D) van *Gevlekt hertshooi* (*Hypericum maculatum*) (tek. G. Geraedts).

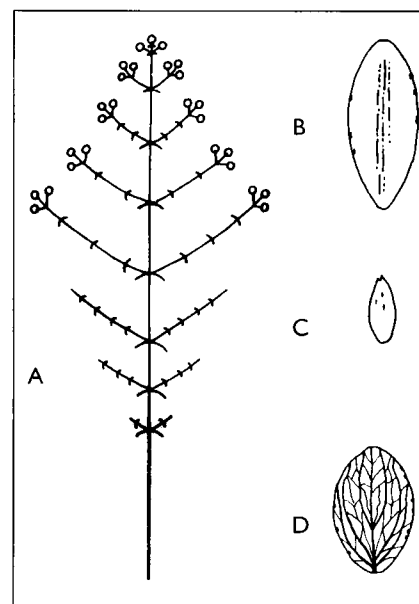
vondst dateert van 1917 uit de buurt van Gulpen; de tweede keer is de plant in 1954 bij Speulde op de Veluwe gevonden. Daarnaast is er nog een literatuurvermelding uit de buurt van Berg en Dal bij Nijmegen (VAN SOEST, 1924). Vanwege dit geringe aantal vondsten wordt de plant in de laatste versie van Heukels' Flora van Nederland als twijfelachtig inlands vermeld (VAN DER MEIJDEN, 1990) en uit de determinatietabel verwijderd. Tevens is de plant bij de laatste herziening van de Standaardlijst van de Nederlandse Flora uit deze lijst verwijderd (VAN DER MEIJDEN *et al.*, 1991). In voornoemde Flora van Nederland bevindt zich overigens wel een afbeelding van Gevlekt hertshooi; deze is abusievelijk als een afbeelding van Kantig hertshooi bestempeld.

Bijgaand kaartje (figuur 3) geeft op basis van kilometerblokken de vondsten van 1991 weer. In totaal zijn op twaalf plaatsen populaties van Gevlekt hertshooi aangetroffen. Alle groeiplaatsen bevinden zich boven de 190 meter NAP. Hieronder worden zij opgesomd:

1. In de grazige berm van een holle weg met onder meer Bochtige klaver (*Trifolium medium*), Ruige leeuwetand (*Leontodon hispidus*), Tormentil (*Potentilla erecta*) en Muizeoor (*Hieracium pilosella*).
2. In een vrij soortenarm grasland op matig voedselarme bodem, omgeven door bos, met Fraai hertshooi (*H. pulchrum*), Ruige en Gewone veldbies (*Luzula pilosa* en *L. campestris*).

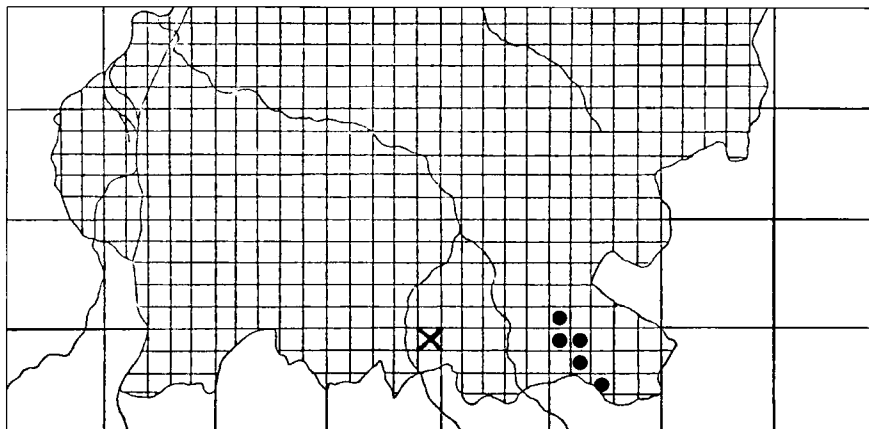
3. Aan de bovenrand van een weilandpoel met onder meer Kruipend zenegroen (*Ajuga reptans*), Kale jonker (*Cirsium palustre*) en Veldrus (*Juncus acutiflorus*).
4. Langs een bosrand, in de berm van een holle weg tussen Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*).
5. Aan de onderzijde van een haag met onder meer Gewoon vingerhoedskruid (*Digitalis purpurea*).
6. Tussen lage bramen op een graft met Geel walstro (*Galium verum*).
7. In de zoom van een Koebraamstruweel met Sint-janskruid (*H. perforatum*).
8. In de sterk hellende rand van een zwaar bemest graslandperceel.
9. In de zoom van een braamstruweel tussen een onverharde weg en een intensief gebruikt grasland met Valse salie (*Teucrium scorodonia*).
10. In een berm en een aanliggende perceelsrand met Muizeoor.
11. In de schralere rand van een intensief gebruikt graslandperceel met Liggend walstro (*Galium saxatile*).
12. Langs een bospad in de zoom van een groep Adelaarsvaren.

Uit deze opsomming blijkt dat Gevlekt hertshooi vaak voorkomt in overgangssituaties van bos of struweel naar grasland of wegbem. In de Eifel en de hoge Ardennen waar Gevlekt hertshooi frequenter aan te treffen is, komt de plant veelal ook in dit soort overgangssituaties voor, maar daarnaast ook in heischrale graslanden met bijv. Blauwe knoop (*Succisa pratensis*) en Stijve ogentroost (*Euphrasia stricta*). In Midden-Europa geldt de plant als kenmerkend voor dit soort graslanden. In de omgeving van de Vijlenerbossen zijn de heischrale graslanden nagenoeg verdwenen, slechts in wegbermen of perceels-

FIGUUR 2. *Habitus* (A), *kroonblad* (B), *kelkblad* (C) en *stengelblad* (D) van *Kantig hertshooi* (*Hypericum dubium*) (tek. G. Geraedts).

randen zijn nog fragmenten te vinden. Soms is Gevlekt hertshooi te vinden in grasland in overgangssituaties van droog naar nat (groeiplaats 3) of van kalkhoudend naar kalkarm (bijvoorbeeld groeiplaats 1). Op beide typen standplaats is de plant ook in de Eifel aan te treffen, (uiteraard) onder begeleiding van aanzienlijk meer (zeldzame) soorten. Kantig hertshooi groeit in vergelijking met Gevlekt hertshooi op gemiddeld duidelijk voedselrijkere en vaak ook kalkrijkere plaatsen en kan zich aanzienlijk beter handhaven in onbegraasde of niet-gemaaide, licht verruigde situaties tussen hoger opschietende planten. In de meeste gevallen gaat het op de Limburgse groeiplaatsen van Gevlekt hertshooi om kleine populaties (3 tot 12 planten) in letterlijk marginale situaties; de grootste popula-

FIGUUR 3. Verspreiding van *Gevlekt hertshooi* in Zuid-Limburg in kilometerblokker: ● = vondsten in 1991; X = vondst in 1992.

tie herbergt enkele tientallen planten. Een aantal van de groeiplaatsen is gelegen in of tegen door het Staatsbosbeheer beheerde graslanden, zodat men mag hopen dat de plant hier stand zal kunnen houden of zich zelfs uitbreiden. Enkele groeiplaatsen bevinden zich in landschapselementen in beheersgebied waarop een beheersovereenkomst rust, zodat mogelijk op deze wijze bescherming wordt geboden. Waarschijnlijk was Gevlekt hertshooi, mede gezien de vondst uit 1917 uit de omgeving van Gulpen, vroeger in het zuidoosten van Limburg wijder verspreid en is de plant zoals zoveel planten van arme bodems teruggedrongen. Het is echter goed mogelijk om in onze tijd in Zuid-Limburg ook op andere plaatsen Gevlekt hertshooi te vinden, zeker als men alert is op eventuele vondsten en op voornoemde kenmerken let. Zo vond E. Blink in 1992 Gevlekt hertshooi bij Heijenrath aan de rand van het Groote Bosch. Op het verspreidingskaartje (fig. 3) is deze vondst apart weergegeven. Ook andere boscomplexen in het zuidoosten van Limburg en hun omgeving komen in aanmerking bijvoorbeeld het Onderste en

Bovenste Bos, het Schweiberger Bos of het Kruisbos. Zelfs in andere relatief hooggelegen gebieden in Limburg (Meinweg, St. Jansberg bij Mook) of daarbuiten zou de plant gevonden kunnen worden gelet op de vondst op de Veluwe uit 1954. Al met al is door deze vondsten duidelijk geworden dat het Gevlekt hertshooi in Zuid-Limburg oorspronkelijk inheems is. Daarbij is het opmerkelijk dat het ook in deze tijd van floristische verarming mogelijk is om zelfs in een relatief goed onderzocht gebied als Zuid-Limburg nog een nieuwe indigene te ontdekken.

SUMMARY

HYPERICUM MACULATUM SENSU STRICTO INDIGENOUS IN THE SOUTH OF LIMBURG

H. maculatum, a plant from the colline to montane levels of northern, central and eastern Europe was found in several places near Vijlen and Vaals in southern Limburg, i.e. the part of the Netherlands with the

highest altitudes, in 1991. In 1992 it was found at a slightly more western location, near Slenaken. The species has been recorded only twice before in the Netherlands: in Limburg in 1917 and in the Veluwe in 1954. The 1991 recordings make it likely that *H. maculatum* has always been a part of the indigenous flora of southern Limburg, but that it has been overlooked because of its resemblance to *H. dubium*, a much more common species. Perhaps *H. maculatum* also occurs elsewhere on relatively nutrient-poor soils in the higher parts of the province.

LITERATUUR

- MEIJDEN R. VAN DER, 1990. Heukels' Flora van Nederland. Groningen.
 MEIJDEN R. VAN DER, C.L. PLATE EN E.J. WEEDA, 1989. Atlas van de Nederlandse Flora. Deel 3. Minder zeldzame en algemene soorten. Leiden.
 MEIJDEN R. VAN DER, L. VAN DUUREN, E.J. WEEDA EN C.L. PLATE, 1991. Standaardlijst van de Nederlandse flora 1990. Gortena 17(5).
 ROMPAEY E. VAN & L. DELVOSALLE, 1979. Atlas van de Belgische en Luxemburgse flora. Meise.
 SOEST J. VAN, 1924. Flora van Arnhem II. N.K.A. 1923, pag. 68-115.

KORTE MEDEDELINGEN

WAARNEMING VAN EEN BEVER IN NOORD-LIMBURG

De Bever (*Castor fiber*) is in de vorige eeuw uit Nederland verdwenen als gevolg van intensieve vervolging. Sinds 1988 komt dit grote knaagdier weer in Nederland voor; in dat jaar werden voor de eerste keer dieren uitgezet in de Biesbosch.

Sinds het verdwijnen in de vorige eeuw is nog één keer een dier waargenomen in Twente (BROEKHUIZEN *et al.*, 1992), het betrof waar-

schijnlijk een uit gevangenschap ontsnapt dier.

Recent zijn voor het eerst vraatsporen van een Bever aangetroffen in een beekdal in de gemeente Bergen (L). Om te voorkomen dat deze publikatie leidt tot 'bevertourisme' (met verstoring tot gevolg), wordt de exacte vindplaats niet bekend gemaakt.

WAARNEMINGEN

Voor het eerst in oktober 1992, en later gedurende de maand januari 1993 hebben de auteur en enkele mensen uit de omgeving van

de vindplaats afgeknaagde bomen, hoofdzakelijk wilgen (*Salix* sp.) aangetroffen (zie figuur 1 en 2). Daarnaast waren enkele Douglassparren (*Pseudotsuga menziesii*) afgeknaagd. Dit zijn onmiskenbaar vraatsporen van een Bever. De vraatsporen werden op enkele plaatsen in de buurt van water aangetroffen. Daarnaast bezoekt het

dier regelmatig een nabijgelegen maïsveld, waar ten behoeve van het wild de maïs niet is geoogst. Afgaand op het aantal sporen is het aannemelijk dat het om één enkel dier gaat.

MOGELIJKE HERKOMST

Omdat de Bever uit vrijwel geheel West-Europa is verdwenen (BROEKHUIZEN *et al.*, 1992), is het onwaarschijnlijk dat het hier gaat om een dier dat op eigen kracht afkomstig is uit een natuurlijke populatie.

Net als in de Biesbosch zijn in de Eifel en in Nordrhein-Westfalen Bevers uitgezet. Buiten het herintroductiegebied in de Eifel is inmiddels een Bever waargenomen (HUIJSER & NOLET, 1991). In theorie is het niet onmogelijk dat het in Noord-Limburg waargenomen dier afkomstig is uit één van deze populaties. Dit is echter niet erg waarschijnlijk. De afstand tussen de vindplaats en de herintroductiegebieden is erg groot.

Om Noord-Limburg vanuit de Eifel te bereiken zou het dier het verstedelijkte gebied rond Aken en Heerlen moeten passeren. Het herintroductiegebied in Nordrhein-Westfa-

FIGUUR 1. Vraatsporen van een Bever (*Castor cf. fiber*).

len is dichtbij gelegen, maar de afstand bedraagt altijd nog ruim 100 kilometer. Vanuit de Biesbosch zou het dier een lange tocht door het Maasdal, dat nauwelijks geschikt is als leefgebied voor Bevers, gemaakt moeten hebben.

Ook is het mogelijk dat het dier is ontsnapt uit gevangenschap. In dat geval is het niet uitgesloten dat het om een Canadese bever gaat. De werkelijke herkomst van het dier is dus vooralsnog onduidelijk.

BEVERS IN (NOORD-)LIMBURG?

Een dergelijke waarneming leidt al snel tot enige euforie in zoogdierminnend en -be-

FIGUUR 2. Vraatsporen van een Bever (*Castor cf. fiber*).

schermend Nederland. Het is echter beter om met twee benen in de modder te blijven staan. Een Bever maakt nog geen populatie. Bovendien is het, als het een ontsnapt dier betreft, niet zeker dat hij zich in het wild weet te handhaven.

Daar komt bij, dat de vindplaats weliswaar in een vrij rustig gebied is gelegen, maar dat het betreffende beekdal niet geschikt lijkt voor een populatie van Bevers. Of uitvoering van het Natuurbeleidsplan (natuurontwikkeling in beekdalen) daar verbetering in brengt, moet nog worden afgewacht.

Wel maakt deze waarneming duidelijk dat er nog plekken in Noord-Limburg zijn, waar het rustig genoeg is voor een schuw dier als de Bever. Het is van groot belang deze (schaarse) rustige plekken te behouden.

LITERATUUR

BROEKHUIZEN, S., B. HOEKSTRA, V. VAN LAAR, C. SMEENK & J.B.M. THISSEN (red), 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.

HUIJSER, M.P. & B.A. NOLET, 1991. Eerste waarneming van een bever (*Castor fiber*) in België na 1848. *Lutra* 34(1): 43-44.

Jan Buys

Marterlaan 12A

6705 CL Wageningen

CURSUS INVENTAR

Mistletoe Information heeft, in samenwerking met de Beheergroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, een dagcursus INVENTAR ontwikkeld. In deze cursus wordt het INVENTAR-informatiesysteem in hoofdlijnen aan U voorgesteld. Via korte praktikum oefeningen worden de belangrijkste INVENTAR-programma's verkend.

De volgende onderwerpen komen aan bod:

- het aanvullen van basisbestanden
- het vastleggen en verwerken van nieuwe waarnemingen
- het terug selecteren van waarnemingen
- het afbeelden van geselecteerde waarnemingen in verspreidingskaartjes
- het zelf ontwerpen van nieuwe verspreidingskaartjes
- een blik in de keuken van INVENTAR 2.0.

Een eerste cursus is gepland op zaterdag 20 maart 1993 te Maastricht. De kosten bedragen Hfl. 245,-, excl. 17,5% BTW, per persoon. Voor **waarnemers** van het Genootschap geldt echter een ruime subsidieregeling. Zij betalen Hfl. 75,- incl. BTW. In de cursusprijs zijn inbegrepen: cursusmaterialen, koffie en eenvoudige lunch.

U kunt zich voor deze cursus opgeven door vóór 10 maart een kaartje te sturen naar:

Mistletoe Information
Kornolfeweerd 56
6229 TE Maastricht

BRULKIKKER EET HUISMUS

Op 26 juli 1988 trof ik een kikker in mijn tuinvijver (Amersfoortcoördinaten 182,1 - 335,2) aan met iets vreemds in zijn bek. Dit 'vreemds' bleek een Huismus te zijn. Onmiddellijk heb ik mijn fototoestel met 135 mm objectief gepakt en een foto gemaakt van een Brulkikker die een Huismus opeet.

De vijver meet 2 bij 3 meter met een diepte tot 1,30 meter en is aan de randen afgewerkt met lavastenen tot onder de waterspiegel. In verband met gevaar voor een klein kind, dat de eerste stapjes buiten ging zetten, is de bovenkant van de vijver afgeschermd met een mat van betonijzer met mazen van 5 x 5 centimeter. In de vijver zwemmen Goudvisjes, Goudwinden en Goudkarpers. Er is een rijke begroeiing van waterplanten en ook de oevers zijn geheel begroeid.

Vermoedelijk heeft de mus in de vijver water gedronken en is daarbij aangevallen door de kikker. De jonge onervaren mus zal in haar vlucht gehinderd zijn door het betonijzer, waardoor de Brulkikker een gemakkelijke prooi had. De Brulkikker bleef de hele dag roerloos zitten en had tegen de avond de vogel met huid en veren verorberd. Waarschijnlijk was deze maaltijd genoeg voor een aantal dagen, want pas zes dagen later dook de bewuste kikker weer aan de waterkant op. Gubbels (1992) vermeldt één waarneming van de Brulkikker in Limburg en wel te Maastricht op 27 mei 1988. Deze Brulkikker was gestikt in zijn prooi: een te grote Huismus.

LITERATUUR

GUBBELS, R.E.M.B., 1992. Uitheemse amfibieën en reptielen. In: J.E.M. van der Coelen (red.). Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in Limburg: 274-277. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Stichting RAVON; Maastricht, Nijmegen.

Will Breuls

Hendrikstraat 14

6129 AK Berg aan de Maas

